

Вознюк О.В. До проблеми побудови синергетичної концепції освіти / О. В. Вознюк // Актуальні проблеми професійної освіти та стратегії розвитку : зб. наук. праць учасників Всеукр. наук.-практ. конф. "Тенденції розвитку професійно-педагогічної освіти в Україні і за кордоном". – Житомир, 2006. – С. 36-38.

Вознюк О.В.,
ст.викладач,
(Житомирський військовий інститут радіоелектроніки)

ДО ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ СИНЕРГЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСВІТИ

Розглядаються питання синергізації освітніх систем, аналізуються сучасні педагогічні системи та підходи до побудови синергетичної концепції освіти.

Сучасний розвиток педагогічної науки в Україні характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу. Законом України "Про освіту", державними національними програмами "Освіта" та "Діти України", Концепцією національного виховання визначено, що особливої уваги набуває єдність виховних впливів на вихованця протягом тривалого періоду становлення особистості. Це потребує формування у них стійких суспільно значущих способів поведінки, здатності до самостійного критичного мислення, соціальної й моральної відповідальності, що відображає сутність виховання (як особливого виду духовної культури), яке полягає у "духовному відтворенні особистості" [1, с. 75].

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті підкреслено, що "держава повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється ... Виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу" [6, с. 2]. Водночас у Національній доктрині підкреслюється, що "модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки, культури та соціальної політики" [6, с. 5].

Результатом освіти і виховання, як говориться у зазначених програмних документах, має бути громадянин професійно компетентний, самоактивний, творчий, наділений почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством, який вміє адаптуватися до сучасного плинного світу, характерною тенденцією якого є неперервне зростання кількості інформації, підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності, швидкоплинність зміни техніки і технологій у світі.

Зараз робляться спроби побудувати концептуальну базу такої системи освіти, яка б найбільш повно відповідала матеріальним та духовним потребам нашого часу, використовувала найновіші досягнення науки та спрямовувалась на формування гармонійної, творчої особистості.

Відповідно, останніми роками набуває бурхливого розвитку концепція синергізму у навчанні і вихованні. Зазначається, що в сучасній освіті не слід долати хаос знань навчального процесу, особистості, а слід навчитися робити його творчим, використовуючи ідеї синергетики, яка вивчає процеси самоорганізації, сталості, розпаду та відродження різноманітних структур живої та неживої матерії. Тому, як вважається, навчальному процесові слід надавати самоорганізуючого, творчого характеру, оскільки він має нелінійну природу.

У сучасній освіті розвивається тенденція відходу від “книжної школи навчання”, а об’єктом освіти стає не сукупність певних знань, а сукупність предметів, ситуацій, подій, явищ, які значно багатші ніж їх образи у поняттях і теоріях [2–5].

Відповідно, проблеми застосування принципів синергетики у освітній галузі стають предметом вивчення багатьох науковців (І. Вінкель, В.С.Гершунський, І.В.Єршова-Бабенко, А.В. Євтодюк, М.Ф. Карпов, С.Ф.Клепко, В. А. Кушнір, С. Д. Максимов, А.П. Назаретян, Р.Є. Ровинський, В.А. Цикінта ін.), які використовують синергетичну парадигму у процесі осмислення освітніх процесів та у проектуванні та побудові освітніх систем.

Відповідно, актуальність зазначеної проблеми та наявність ситуації, коли наукові роботи у галузі педагогічної синергетики можуть вважатися "піонерськими" й зумовили завдання нашої статті, яка присвячена розгляду синергетичних засад побудови освітніх систем.

Синергетична парадигма все більш інтегрується у концептуальну площину сучасної філософії та науки, які констатують, що сучасний світ на рівні його розуміння стає все більш цілісним: на рівні філософського знання принцип єдності світу втілений у концепції глобального еволюціонізму, відповідно до якої всі аспекти нашого Всесвіту – від неживої до живої матерії та соціальних форм буття – знаходяться у всезагальному полі розвитку, який виявляє універсальні риси. А хронобіологічні дослідження довели єдність світу на рівні ритмічної складової Всесвіту.

У понятійній площині природознавчих наук світ постає цілісним синергетичним утворенням: теорія відносності фіксує нерозчленованість простору та часу, частки та хвилі; квантова фізика стверджує єдність світу на фундаментальному квантову рівні матерії, а світ з точки зору квантового "парадоксу спостерігача" постає єдиним нерасчленованим комплексом, у якому спостерігач та світ взаємно зумовлюють один одного.

Наукові дослідження функціонування розумного життя дозволили обґрунтувати антропний принцип, стверджуючий нерозривний психо-матеріальний зв'язок людини та космосу. Екологічна парадигма пізнання світу дозволила розробити концепцію ноосфери, що розуміється як єдність природи та ментально-емоційної складової людини.

Найбільш повно феномен єдності світу як певне одкровення сучасної науки репрезентується синергетичною пояснювальною моделлю, котра постає своєрідною міждисциплінарною рефлексією, що виявляє загальні принципи структуралізації та розвитку світу, починаючи від неживих, і закінчуючи живими та соціальними системами.

Синергетика фіксує такі універсальні риси системних утворень, як їх відкритість, організацію, розвиток (у якому виявляється зміна станів хаосу та упорядкованості), цілісність систем, їх емерджентність – системний ефект, коли на рівні цілісної системи спостерігаються нові системні якості, які не виявляються серед властивостей окремих елементів, що складають систему.

Універсальні характеристики світу, зафіксовані синергетикою (а ще раніше, деякі з них були констатовані теорією систем) виявляються у функціонуванні й освітніх систем – як на рівні пасивному (у вигляді природного розвитку подій у освітній сфері), так і на рівні активно-рефлексивному – через входження синергетичної пояснювальної моделі та, взагалі, синергетичної парадигми мислення у сферу педагогічної думки, яка починає рефлексувати освітні процеси з позиції неврівноваженої динаміки, моделюючи освітні системи за допомогою принципів синергетики з метою їх оптимізації. Цю форму педагогічної рефлексії ми називаємо *"педагогічною синергетикою"* – системою педагогічних поглядів, орієнтованих на синергетичну парадигму пізнання світу.

Педагогічна синергетика не тільки впроваджує синергетичну парадигму у освітню сферу, не тільки осмислює та проектує педагогічні системи на ґрунті синергетичних принципів, але й аналізує відомі педагогічні системи з точки зору наявності у них синергетичних рис.

Завданнями педагогічної синергетики можуть бути: виокремлення й аналіз принципів та методів синергетичної педагогіки як нового наукового педагогічного напрямку (що вивчає та проектує освітні системи з точки зору синергетичної парадигми); аналіз трансформації та головних тенденцій сучасної європейської освіти в умовах становлення глобалізованого світу; вивчення основних принципів синергізації освітніх систем та концепції цілісності сучасної європейської освіти; аналіз тенденцій розвитку європейської педагогічної думки (на проміжку часу становлення синергетики як науки – середина ХХ – початок ХХІ століття) на предмет знаходження впливу синергетичної парадигми на цей розвиток; аналіз змін освітньої парадигми вітчизняної освіти у контексті сучасної європейської освіти; виокремлення головних тенденцій та механізмів синергізації освіти у сфері навчання та виховання з метою оптимізації освітнього простору (проектування моделі освітньої системи майбутнього).

Головною *гіпотезою* дослідження освітніх процесів з точки зору синергетики є припущення, що педагогічні системи тим більш ефективно функціонують, чим більше синергетичного потенціалу у них закладено, що синергетика як вираження найбільш адекватної когнітивної стратегії ХХ століття виявляються головною тенденцією розвитку європейської педагогічної думки, яка під час аналізу проблем у освітній сфері все більше починає

оперувати термінами синергетики.

Слід сказати, що вплив синергетичної парадигми на розвиток сучасної педагогічної думки виявляється у таких її тенденціях, як: метою освіти вважається гармонійна, творча особистість (особистісно-орієнтована парадигма освіти), що виявляє синергетичні риси; засобами навчання та виховання постає саме життя (освіта як мистецтво життєтворчості особистості); вважається, що учасники освітнього процесу, вчитель та учень, створюють єдине інтерактивне поле взаємодії, сумісно видобуваючи знання (суб'єкт-суб'єктна, гуманістична парадигма освіти); принципи єдності навчання та виховання, інтеграції та міждисциплінарних зв'язків навчальних предметів виявляє системну цілісність освітнього процесу.

Загалом, аналіз сучасних педагогічних систем з позиції синергетичної парадигми, виявляє такі сучасні підходи, як: гуманістична психологія та педагогіка (єдність учасників освітнього процесу); вальдорфська педагогіка (єдність художньо-естетичного, гуманітарного та природничого навчальних циклів) та акмеологія; педагогічні системи, які використовують ресурси НЛП (використання неврівноважених станів психіки); сугестопедія та резонансне навчання (використання неврівноважених станів психіки); екологічна педагогіка (виявляє ноосферну тенденцію розвитку людства та екологічний зв'язок як принцип синергійної інтеграції людини та оточуючого її світу); арт-освіта, педагогіка творчості (активізація підсвідомих, спонтанних ресурсів психіки людини); неперервна освіта (освіта впродовж життя); дистанційне навчання (віртуальна, інтегративна освіта); тренінгові навчання (біфуркаційні інтерактивні, ігрові, соціально-рольові види навчання); технологізація навчальної діяльності (алгоритмізація навчання, яке набуває синергетичного вигляду як чергування певних етапів навчання).

Отже, синергійна інтеграція в освіті трактується не як нагромадження традиційних монодисциплін в одному підручнику, а як ущільнення, спрощення, компактизація знання з метою економії часу, відведеного на його засвоєння.

Аналіз освіти з позиції синергетики відкриває можливість побудови постмодерністської парадигми децентристського педагогічного процесу, який допускає співіснування різних автономних “центрів”, парадигм, методів, підходів тощо, які конкурують, доповнюють один одного і серед яких не має панівних [2]. За цих умов педагогічний процес постає як відкрита, темпоральна, індетерміністична, плюралістична, емерджентна, ймовірна сутність, що утворює “середовище вільного стану”, у якому постійно щось зникає і щось виникає, і яке чутливе до незначних, слабких впливів.

Модельне зображення процесу навчання у цьому зрізі описується мовою полів можливостей, коли “поле можливостей учителя і учнів створюють поле можливостей класу”. Йдеться про можливість розвиватися в різних “темпосвітах” [2].

Слід зазначити, що принципи синергійної освіти в цілому збігаються з принципом самоактуалізації гуманістичної педагогіки, коли синергетичний підхід до освіти і самої людини розуміється як цілісне явище, як “повернення до себе”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К., 1997. – 331 с.
2. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. – 360 с.
3. Клепко С. Ф. Методологія пізнання освіти: організувати хаос // Практична філософія. – 2003. – № 1. – С. 183–190.
4. Кушнір В. А. Ідеї постмодернізму в педагогічному процесі // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 7–10.
5. Кушнір В. А. Характеристика особливостей освітніх систем // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 83–91.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. – 2002. - № 33. – С. 4-6.